

ПОКАЗАНИЯ – ТРИДЕСЕТ ГОДИНИ ПО-КЪСНО (ЗДРАВКО КИСЬОВ ЗА МИНИМАЛИСТИЧНАТА ПОЕЗИЯ)

ЗВЕЗДЕЛИНА БРАТАНОВА

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

Вярвам на този поет: вглъбен, неразточителен на думи и жестове. С годините стихотворенията му ставаха все по-аскетични, немногословни и кратки – до тези сгъстени знаци, че “истината е повече в мълчанието, отколкото в думите.”

Екатерина Йосифова¹

Еднозначна формула за смислово разчитане на поезията на Здравко Кисьов не е възможна, тъй като в нея присъстват значими идеи, които разкриват културната нагласа на поета да интерпретира битието в неговото екзистенциално измерение. Човекът като средоточие на изживените мигове е голямата тема в поезията на Здравко Кисьов. Човекът, който улавя със сетивата си резонансите на живота, е превърнат в глобална метафора, чрез която поетът отключва врата към тайните на света.

Настоящата статия² се вглежда в един от аспектите на тази поезия, свързан с предпочитанието на автора да изразява съществени идеи чрез словесен минимум. Това негово естетическо намерение е заявено още в стихосбирката *Зрение* (1984), в която присъстват петстишия и тристишия, разположени композиционно във втората част на книгата. Така се изгражда семантична близост между текстовете от първата част, които настояват за философско вглеждане в нещата (самото заглавие *Зрение* подсказва необходимостта от откриване на смисъла в диалога между *Аза* и *Другия*), и кратките стихове, очертаващи кръга на вечното екзистенциално търсене на смисъла. Цикълът *Показания* реализира поетическия подход на Здравко Кисьов да търси значимото, оставило следа в душата на човека, чрез минимум езикови и художествени средства. В българската поезия подобно бягство от словесното разто-

¹ Вж. *Отзиви за творчеството на Здравко Кисьов* (Литературен свят: web).

² Статията е част от по-голямо изследване върху поетическия *минимализъм* в съвременната българска поезия. Тук се представят отделни интерпретативни схеми, които маркират естетиката на минималистичния изказ в поетическия свят на Здравко Кисьов.

чителство е знак за взирание в същността на изразеното. В *Българското хайку* Едвин Сугарев представя акценти от поезията на Стефан Гечев, Александър Геров, Иван Методиев, Димитър Стефанов, Борис Христов, Николай Кънчев, Блага Димитрова, които експериментират в областта на квинтесенциалното изказване на света и на човека чрез поетични форми, чиято „стилистика залага не толкова на сетивното, колкото на сентенциалното” (Сугарев 2005)³.

В този културен контекст е необходимо да се отбележат и поетическите експерименти на Здравко Кисьов в областта на минималистското виждане за поезия. Те започват от посочения цикъл *Показания (Зрение, 1984)* и се реализират по-пълно в книгата с едноименното заглавие *Показания (1990)*. Тя изчаква своя ред за издаване няколко години в пловдивското издателство *Христо Г. Данов*, което е обичайна практика в издателската политика на Народна република България до 1989 г. Този факт опосредствено илюстрира един неизвестен момент в литературната история, а именно, че *Здравко Кисьов също е един от поетите новатори, обогатили духовното поле на съвременната ни поезия с творчески експерименти и в областта на кратките форми*. За него Димитър Горсов⁴ пише: „Здравко Кисьов е поет с подчертана култура на стиха. При него няма ненужен баласт от думи, особено в стиховете му от последните години. Думите са прецизно и точно намерени, без това да оставя впечатление за мъчително и дълго търсене. Напротив – неговите стихове са пълни с директни внушения и са по възможност *максимално кратки и плътни*.” (к.м. – Зв. Б.).

Какво е мястото на експеримента *Показания* тридесет години по-късно в културната практика на новата ни поезия в областта на минималистичното изказване?

Следващата част от статията представя възгледите на Здравко Кисьов по въпроси от изготвена от мен тематична анкета, съдържаща 13 въпроса и посветена изцяло на минимализма в поезията. Една от нейните цели е да осветли поетиката на минималистичното писане чрез размислите на поети, които експериментират и в тази област.⁵

1. Бихте ли се определили като минималист?

Минималист, но не във всичко. Изпитвам силен афинитет към кратките форми – освен в стихосбирката *Показания (1990)*, която се прие много добре. Имам и други миниатюри, пръснати из моите книги⁶. Бих пояснил композицията на тази книга.

³ Текстът на Сугарев е четен по време на Третата конференция на световната хайку асоциация (WHAC3) в София, 15–18.07.2005 г.

⁴ Вж. Литературен свят: web.

⁵ Разговорите с поета се осъществиха на 9 и 10 август 2014 г. в гр. Русе. Благодаря на г-н Здравко Кисьов за интересните разговори и за участието му в анкетата. Благодаря и на г-н Роман Кисьов, който допринесе за реализирането на разговорите.

⁶ С оглед на тематиката на настоящата статия е важен фактът, че в книгата *Czystopis* на Здравко Кисьов, преведена на полски език от Войчех Галонзка и издадена в Краков през 2007 г. от Издателство *Миниатюра*, са включени и кратки форми – бел.м. – Зв. Б.

Тя е конструирана по по-друг начин – в първата част са включени петстишия, а във втората част – тристишия. Хайку и танка са близки по форма на моите стихове, но те не са повлияни точно от хайку и танка. В това отношение бих посочил Езра Паунд, който е голям и интересен поет. Той е един от примерите за автор, който не се придържа точно към изискванията на традиционния японски жанр хайку.

В моето развитие този вид стихове са предпочитани поетични форми, сега виждам как през времето съм изчиствал формата, за да стигна до един аскетизъм в поезията. Всяко едно стихотворение си идва с формата. Какво представлява белият лист за един поет? Запълваш го с много текст, защото се опасяваш, че нещо може да остане неказано. Така се получава творческа среща между пълния и празния лист. А творбата е възпламенена от пълния лист! Какво прави поетът? Първо натрупва материала, а после отнема излишното. В стихотворението *Канон* представям подобна идея:

*Един бял лист
като бяло сияние
върху масата в здрача.
Не се докосвай до него,
не го запълвай със думи,
ако не можеш да вложиш във тях
малко повече светлина,
отколкото е светлината
на празния лист!*

2. Кого допускате във Вашия творчески свят?

Добронамерените хора, които се отнасят със сериозен интерес към литературните опити на авторите.

3. Кои са творците, които вдъхновяват поетическите Ви идеи?

Главно чужди автори, които съм превеждал. На първо място тук стоят полските творци. Чуждите автори са с много повече ерудиция и култура, докато при българските автори се срещаме с повече автентизъм и самобитност. От нашите автори бих споменал Борис Христов, Иван Цанев, Любомир Левчев. Една национална литература, ако притежава поне четири-пет имена на творци, които са създали стойностни идеи в произведенията си, вече може да бъде оценена като богата литература.

4. Ако кратката форма провокира по-настойчиво мисълта на читателя, мислите ли, че това е ползотворен път за развитието на поезията?

Ако читателят се замисля, е добър път, но всичко е относително, тъй като някой може да се отнесе пренебрежително. Ако е добра творба, тя трябва да създава и добър отзвук. Всичко зависи от това, доколко човек има сетива да търси. Талантливият поет събужда интереса на читателя и към други автори. Поради формалния белег, че това са кратки стихотворения, те изискват умение от автора да изложи случки и преживявания, но той определя сам как да се случи това. Хубаво е да бъдат оригинални като

хрумване и като мисъл. Кратките форми не дават възможност за езиково разхищение! Нашето съвремие е динамично – днес трудно се четат дълги произведения, защото човек няма достатъчно свободно време. Ето защо кратката форма стига по-бързо до читателя.

5. Възможно ли е минималният словесен изказ да натоварва думите с максимални смислови внушения?

Това зависи от автора – може да ги натовари, може и не, защото тук става дума за възможностите за поемане на нечие творчество. Всичко е много субективно и сложно. В един случай се постига по-пълно проникване в творчеството, а в друг – това не се осъществява така пълноценно. За въздействието на една творба можем да съдим и по това къде и с кого тя осъществява контакт. Целта на поезията е да види явленията в живота и природата под друг ъгъл. Тристишието *От клонче на върба направих свирка, / но винаги когато я надувах, / все песен за река излизаше от нея* илюстрира моята мисъл.

6. *Минималистичният изказ ограничава поета; дава му свобода; посочете.*
Минималистичният изказ не ме ограничава и не ми пречи!

7. *Ако приемате минималистичното изказване като нов и интересен вариант на Вашата поетика, означава ли това, че „разрешавате” на читателя да съучаства в творческия акт чрез своите реплики на прочита?*

Да. Нещата са много по-прости: читателят чете дадено произведение, или го приема, или не, но и в двата случая не се задържа много при него.

8. *Минимализъм в поезията днес. Кои са първите асоциации: автори; текстове; събития.*

Иван Методиев и нава. Това е наистина едно интересно представяне и композиране на кратките форми. Димитър Стефанов също експериментира в тази област. Иван Методиев и Димитър Стефанов са едни от първите поети, които свързвам с кратките форми. Мисля, че кратките форми биха могли да бъдат максимално до пет стиха. Почти всеки автор е оставил след себе си кратки текстове. Кратките форми говорят сами за себе си. В тяхното множество винаги ще има една най-кратка. В този смисъл е важно да отбележа, че формата и съдържанието на поетическия текст са еднакво важни – едното не може без другото.

9. *Минимализмът в съвременната поезия – стил на мислене, вписване в динамиката на съвременната цивилизация или... (Посочете.)*

Публичността днес не обръща внимание на автора, затова понякога е нужно той сам да заяви себе си. Има толкова много битовизми в живота около нас, които не те пускат. В случаи, в които кипиш като човек, който се сблъсква с действителност като нашата, бих казал, че много има да се пише, *но и малкото* като поетическа форма е достатъчно, за да се каже главното⁷.

10. Какви биха могли да бъдат според Вас съвременните минималистични форми в поезията?

С минимум думи да засегнеш като творец общочовешки проблеми.

11. Различават ли се термините минимализъм и лапидарност (краткост), или трябва да се използват като синонимни?

В голямото поле на поезията биха могли да се използват и като синоними, защото насочват към силата на думата. Кратки, лапидарни, лаконични, минималистични – важното е авторът да изненада читателя с необикновено изложение на образа и на идеята. Дали ще са наречени „миниатюри“ или ще се употреби друга дума, това няма толкова голямо значение. В своите *Нравствени писма до Луцилий Сенека* заявява: *ще ти пиша дълго писмо, защото не мога да пиша кратко!* Какво означава това? Краткото изразяване е по-трудно! При много автори съм срещал такива кратки форми. Решението за кратки форми е личен стремеж да не дотягаш на читателя.

12. Как се отнасяте към идеята на Гьоте за „световна литература“, в която всяка книга всъщност е една отделна глава?

Не възприемам тази идея.

13. Как преценявате възможностите на читателската интерпретация като съ-участие в литературния процес?

Кратките форми изискват по-ерудиран читател. Има кратки форми, които така и си остават неразбрани от читателя, това е степен на интелектуално отношение. То ще се появи, ако писателят оставя следи и успее да изгради свой стил при представяне на идея, случка, образ. Ако те не са видими в самото начало, авторът трябва да я извлече от нещата, които трябва да повери на читателя.

Поетът добавя за книгата *Показания*, че тя може да се тълкува в два смисъла – от една страна, като изповеди, а от друга – като показания на апарат (уред), който отчита тези вълнения на автора. „Тези малки поетични форми имат двойствен ефект – вътрешният свят на човека придобива житейски характер. Тези стихове са кратки, защото са писани под светлината на мълнии или на кибритена клечка. В рамките на тези светлинни мигове, на тези проблясъци и импулси, трябва да напишеш текста, защото иначе той се изгубва в мрака. Бих казал, че целта на всяко творчество е да осветява тъмната страна на живота. Имам много неща, писани на светлина, когато мракът е раним⁸. Мене ме привличат творби, които имат афинитет към драматична случка:

⁷ Бел.авт.: Този въпрос предизвика размислите на поета не само по отношение на дискутираната тема. Следващите мисли на Здравко Кисьов са особено ценни, защото са знаци за една владена в общочовешките проблеми душа: „Сега, когато не ми е останало време, съжалявам, че не съм се възползвал от даденото ми време, за да напиша книга със заглавие *I am Norvid*, в която да опиша съдбата на човека на изкуството и отношението на обществото към него.”

*Мислех си – този кон със крила
няма да иска нищо от мене –
ни сено и овес, ни обор и завивка.
Но той се оказа ненаситен и хищен:
поиска живота ми, целия.*

Из Показания (1990)

Ето едно явление, което е драматично – Пегас изисква живота на твореца!”

Представените размисли на поета са естествено продължение на предговора от книгата *Показания* със заглавие *Под светлината на мълнии*⁹. В него четем следното: „И понеже никога не съм имал търпението да водя дневник на своите преживявания и наблюдения, те са изпълнявали същата роля при едно едничко условие: да бъдат дотолкова *сгъстени и кратки*, че да могат да бъдат записвани нощем под светлината на мълния или на кибритена клечка, а денем – дори вървешком, без да е нужно да нарушавам хода на основната своя работа (к.м. – Зв. Б.)” (Кисьов 1990: 6).

Експериментаторският стремеж на поета още през 80-те години на миналия век регистрира още едно изключително важно условие за съществуване на творбата в нейната естетическа цялост – съ-участието на читателя в обговарянето на истините за света: „И ако все пак нещо сродява тези показания с поезията, без самите те да са стихове, може би това е стремежът да бъдат те с лаконизма си метафорични, емоционално-афористични философски прозрения, поетични формули на видяното или преживяното, стихотворения с пропуснато начало, поеми от няколко реда, които изискват участието на читателя в тяхното досътворяване (к. м. – Зв. Б.)” (Кисьов 1990: 7). Така творбата остава отворена към читателите, които запълват смисъла със своята интерпретация, която се базира върху основните кодове, открити в текста. Думите на Жасмина Тачева: „Поезията на Здравко Кисьов обаче звучи в друг регистър на съзвучие с читателската душа – в нея липсват авторитарни и авторитетни изводи, с които да се чувстваме задължени да се съгласим. Тя говори сдържано, но точно – голословието ѝ е чуждо, понеже знае, че духът се нуждае от малко, за да тласне мисълта в желаната посока на размисъл.” (Тачева 2012) отбелязват същностна черта от поетическия стил на Здравко Кисьов – с минимум художествени похвати да постига максимум художествено въздействие.

В това отношение особено показателно е размишлението на поета, свързано с посочената особеност: „Още докато съм ги записвал, исках всяко „показание” да бъде не история, развитие на случката, на явлението, а негова кулминация: *отсети думи, натоварени със смисъла и значението на всичко останало* (к.м. – Зв. Б.):

⁸ Изгоря като кибритена клечка,
ала доказа, че мракът,
макар за миг е раним. (Кисьов 1990: 79)

⁹ Кратки са тия стихове,
защото са писани нощем
под светлината на мълнии. (Кисьов 1990: 63)

отверстие или процеп, през който можеш да видиш цяла една панорама само ако се приближиш и долепиш до него окото си.” (Кисъов 1990: 8). Поетът насочва към духовното вглеждане в същността на нещата, защото води към „панорамата” на смисъла, заложен в кратките текстове.

В коментирания предговор от книгата *Показания* поетът интерпретира идеята за абсолюта по следния начин: „Абсолютното е винаги около нас или в самите нас – трябва само да се открие и подсказе на другите, които също го търсят. Нещо повече – абсолютното, *главното се съдържа именно в детайла* (к.м. – Зв. Б.). Трохите също са хляб и могат да разпалят въображението и апетита повече от къшея, който засища глада.” (Кисъов 1990: 8).

Sat sapienti, биха казали древните – и с право, защото Здравко Кисъов изпълва със смисъл словото, обогатява своите показания с нашепващи стратегии за четене, които само загатват възможните вселени на прочита. И не само това. Предговорът на книгата систематизира поетиката на лаконичния изказ според вижданията на поета за кратко изказване и богата художествена интенция.

Съпоставянето на анкетата от 2014 с предговора към *Показания* от 1990 г. достига до следните изводи, които разкриват отношението на Здравко Кисъов към поетиката на минималистичните форми:

1. Кратките форми са едни от предпочитаните за поета.
2. Името на поетичната форма е без значение, важна е същността на писаното слово.
3. Стремез към собствен лаконичен почерк, който да изразява максимално кратко универсални идеи.
4. Влиянията от автори, текстове и жанрови форми обогатяват творческия свят, но не предполагат сляпо следване на образци.
5. Културата на твореца е необходимо условие за създаване на въздействаща поезия.
6. Творбата е мост не само между творец и читател, но и към други текстове.
7. Думите е необходимо да носят идеята за драматизъм и кульминация.

Илюстрация на тези концептулни възгледи за поезията на словесния минимум биха могли да бъдат някои от петстишията и тристишията в *Показания*:

*Ето го първия плод
на дръвчето от теб посадено.
Раздели го справедливо на четири:
за слънцето, за дъжда, за пчелите
и за тебе самия.*

(Кисъов 1990: 32)

Петстишието създава художествена картина на света, в която образът на човека присъства като елемент от всемира. Плодът се превръща в поетически синтез на човешкото, което е успоредено със знаците на природното – слънце, дъжд, пчели, които подсказват митологичната идея за устройството на света. Тук присъства

назоваване само на най-важното, което поражда конотации в полето на културата, която *чете* текста като хармония между човешкото и божественото. Инверсията във втория стих поставя акцент върху духовните търсения на Аза, които обаче са резултат от съ-действените сили на слънцето, дъжда и пчелите.

Една от съвременните тези за минималистичната поетика е за езика, който владее автора (по-подробно вж. в Плеханова 2010: 3). Подобна художествена интенция присъства в някои от тристишията на Здравко Кисьов. Особено показателен в това отношение е следният текст:

*Думи, едни само думи в живота ми,
но не аз тези думи изрекох –
те мене всъщност изрекоха.*

(Кисьов 1990: 51)

Стихотворението е конструирано чрез следната семантична верига: *дума – живот – изричане*. В структурата на творбата отношението между действие и състояние е внушено чрез отношението на словото към твореца, повторението на лексемата *думи* и редукция на идеята за индивидуалното битие, представена от лексемата *живот*. Видяна като отглас на екзистенциалната самота, творбата внушава дискретно духовното прозрение на поета за силата на езика, който предопределя интелектуална съдба на творещата личност. Поетът представя света на лирически аз чрез минималния обем на използваните езикови средства – основа за богати художествени послания.

Съвсем различен е подходът към идеята за езика в тристишието:

*Ако не можеш да кажеш
нещо съществено,
бъди поне пауза в словото на живота.*

(Кисьов 1990: 92)

Лексикалният обем на текста допуска различни интенции, които се пораждат от връзките между първия и третия стих. Смесовата опозиция *говор – мълчание* задава параметрите на значещото слово, заявена пряко във втория стих. Тук стиховата семантика напомня сентенция, която синтезира смисъла на изговореното в точката на концентрирания духовен опит – единствено той може да бъде изречен и съ-поделен с другия.

Идеята за словото в тристишията на Здравко Кисьов намира превъплъщения и чрез образа на поета, чийто глас напомня камбана:

*Поетът е такава камбана,
че звъни и тогава,
когато я докосва пух*

Творящата душа е успоредена със звън на камбана, а усетът на автора да регистрира резонансите в света актуализира древните значения на камбаната като знак за звуците на битието. Словото не е пряко назовано, но експлицира чрез образа на камбаната, която се превръща в код за разчитане на смисъла. Семантичната верига *поет – камбана – звън* извиква асоциации с друг текст от съвременната литература:

Камбана

Пеперуда се блъсна в камбаната.

Никой не чува.

(Методиев 1990: тит. стр.)

И двата текста интерпретират по своеобразен начин идеята, че само поетът е способен да улови невидимите връзки между същност и явление в света. В текста на Здравко Кисьов тя е изказана чрез лексемата *поет*, а Иван Методиев я обобщава във втория стих чрез отрицателното местоимение *никой*. Двустистието оставя свобода на естетическата рецепция, докато тристишието настоятелно заявява *кой* притежава дар за невидимото.

В поетическия свят на Здравко Кисьов идеята за максимум интенция чрез редукция на езиковите средства приема художествен израз още в началото на 80-те години на XX век. Стегнатостта, яснотата и аскетизмът на неговите лапидарии напомнят стилистично на сентенция. Така те въвеждат някои от особеностите на протоминимализма в съвременната българска поезия.

БИБЛИОГРАФИЯ

Кисьов 1990: Кисьов, З. *Показания*. Пловдив: Христо Г. Данов, 1990.

Литературен свят: web: *Отзиви за творчеството на Здравко Кисьов*. – Електронно списание *Литературен свят*: <http://literaturesviat.com/?p=14763> (достъп: 15.08.2014).

Методиев 1990: сп. *Нава*. Изд. Иван Методиев. Бр. 1. С., 1990 г.

Плеханова 2010: Плеханова И. И. *Авангард поэтический (Конец XX – начало XXI веков)*. Иркутск, Издательство Иркутского государственного университета, 2010.

Сугарев 2005: Сугарев, Е. *Българското хайку*. – Електронно списание *LiterNet*, nr 7 (68) / 24.07.2005: http://litenet.bg/publish/esugarev/bg_haiku.htm (достъп: 15.08.2014 г.).

Тачева 2012: Тачева, Ж. „Думите трябва да ехтят като стъпки от човек до човек” – сюита за поезията на Здравко Кисьов. – <http://www.public-republic.com/magazine/2012/01/82151.php> (достъп: 15.08.2014).